

ИРГЭНИЙ ХЭРЭГ ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ АЖИЛЛАГААН ДАХЬ ПРОКУРОРЫН ОРОЛЦОО, ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

PROSECUTOR'S PARTICIPATION TO THE COURT PROCEDURE OF CIVIL LITIGATIONS

М.Отгонжаргал

*ДХИС-ийн Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн
7021 дүгээр дамжааны магистрант*

Н.Мөнхзул

*ДХИС-ийн Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн
Нийтийн эрх зүйн тэнхимийн эрхлэгч, доктор, дэд профессор,
цагдаагийн дэд хурандаа*

Abstract: The goal of the Report exists on addressing the prosecution power, theory, practice and some issues of law applications during the prosecutors' involvement to the civil case procedure in the court of Mongolia. In relation with this,

1.To reflect the prosecution involvement to the civil case procedures, comprehensively to the relevant laws,

2.To make comparative studies on the limits of prosecutors' involvement to the civil case procedures on behalf of the state with the legal regulations in foreign countries and to refine them in accordance with international standards,

3.To develop theoretical and methodological issues on the application of existing laws and regulations in this area in Mongolia

4.For Mongolia, social demand or need of the prosecutors' involvement to the civil cases and litigation procedures has been increased by comparing to those in previous decades. It includes,

In the frame of national security of Mongolia, it is required to emphasize the importance of protecting the territorial integrity and natural resources, the wealth of all nation that is determined by the Constitution and the proper application of laws and regulations,

It is required to consider and refine that the prosecutors are inevitably required to participate for the public interest on behalf of the state on the issues related to spending public properties.

Түлхүүр үг: Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа, прокурор, төр, нийтийн ашиг сонирхол, нэхэмжлэл гаргах, оролцох

Keywords: Civil proceedings, prosecution, state and public interest, participate

Эрх зүйн зохицуулалтын уламжлал

Монгол Улсад иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд прокурорын оролцох эрх хэмжээ, онол, практик, хууль хэрэглээний зарим асуудлыг хөндөн авч үзэхэд илтгэлийн зорилго нь оршино.

Прокурорын байгууллагын хөгжил, түүний эрх зүйн үндэс нь аливаа улсын төр, хууль цаазын хөгжлийн тодорхой шатанд зайлшгүй хэрэгцээ, шаардлагаар үүсэж бий болсон, түүхэн улбаа бүхий зүй тогтолтой, төрт ёсны салшгүй хэсэг юм.

Төрөөс зөвхөн хууль гаргаад зогсохгүй, түүнийг хэрэгжүүлэх, биелэлтийг хангуулах, хянах асуудалд эрх мэдлийн хуваарлалт хийгдэж хууль тогтоох, гүйцэтгэх, шүүх эрх мэдлийн байгууллага тус тусын эрх хэмжээний хүрээнд хуулийн биелэлтийг хангуулах болсон. Ингээд зогсохгүй төрийн хуулийн биелэлтийг тусгайлан хангах үүрэг бүхий алба төрийн механизмын бүрэлдэхүүнд бий болсноор прокурорын байгууллага үүссэн¹²⁸ байна.

¹²⁸Б.Цэрэнбалтав, Б.Амарбаясгалан. Прокурорын хяналт. Уб., 2009. 17 дахь тал

Харьцуулсан эрх зүйн үүднээс авч үзвэл тухайн улс орныхоо эрх зүйн бүлийн онцлогоос хамаарч прокурорын тогтолцоо, чиг үүрэг өөр өөрийн хэв шинжээр төлөвшиж хөгжиж ирсэн байна.

"Procurare"¹²⁹ хэмээх латин гаралтай үг "хянах", "анхаарах", "хөтлөн удирдах" гэсэн утгатай, хааны ашиг сонирхлыг хамгаалах байгууллагыг XIII-XIV зууны тэртээгээс Францад олон жижиг ванлигуудтай тэмцэх, тэдгээрийг хянах, төвлөрсөн эрх мэдлийг бэхжүүлэх зорилгоор анх бий болсон гэж үздэг.¹³⁰

Хожим европын бүх оронд, ОХУ-д үүрэг функцын хувьд бага зэрэг ялгаатайгаар прокурорын байгууллага үүсч хөгжсөн байна.

Монголын Улсын хувьд хорьдугаар зууны гучаад он хүртэл "Прокурор" нэртэй бие даасан байгууллага байгаагүй, харин БНМАУ-ын Бага хурлын тэргүүлэгчдийн тогтоолоор "Улсын прокуроруудын тухай дүрэм"¹³¹-ийг баталснаар Монголд прокурорын байгууллага үүссэн гэж үздэг. Тухайн үед Улсын Ерөнхий прокурорыг Шүүх яамны дэд сайд хавсардаг, харьяа прокурорууд нь аймгийн шүүх таслах газарт байнга сууж ажилладаг ("шүүхийн прокурор" гэдэг) байсан нь барууны орны жишигтэй нэлээд төсөөтэй байжээ. Харин 1940 оны Үндсэн хуулиас хойш Зөвлөлт маягийн загварт орж 1992 оны шинэ Үндсэн хуулийг хүртэл явж ирсэн байна.

Монголын түүхэн уламжлалаас дурьдвал, Их засаг хуулийн биелэлтэд тусгайлан хяналт тавих үүргийг Чингис хаан өөрийн хүү Цагаадайд үүрэгжүүлсэн байдаг нь төрийн хуулийн биелэлтэд хяналт тавьсан анхны алхам байсан¹³² гэж үзэж болох юм.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн тавин зургаадугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Прокурор хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, ял эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавьж, шүүх хуралдаанд төрийн нэрийн өмнөөс оролцоно", мөн зүйлийн 3 дахь хэсэгт "Монгол Улсын прокурорын байгууллагын тогтолцоо, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно" гэж тус тус заасан байдаг.

Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал, нийгмийн хөгжлийн чиг хандлагад нийцүүлэн Улсын Их хурлаас 1993 оны 04 дүгээр сарын 23-ны өдөр Прокурорын байгууллагын тухай хуулийг батлан гаргаж, 2002 онд дахин шинэчлэн найруулсан байна. Улмаар эрх зүйн шинэтгэлийг гүнзгийрүүлэх хөтөлбөр, шүүх эрх мэдлийн байгууллагуудын шинэчлэл, нийгмийн харилцааны хувьсал, өөрчлөлт, эрүүгийн хэрэг шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд хэрэглэгддэг гол хуулиудыг шинэчлэн найруулсантай холбогдуулан 2002 онд батлагдсан Прокурорын байгууллагын тухай хуулийг хүчингүй болгож, 2017 оны 06 дугаар сарын 09-ний өдөр Прокурорын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг Улсын Их Хурлаас баталсан нь одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байна.

Монгол Улсын Үндсэн хууль, Прокурорын тухай хуульд заасан эрх, үүргийнхээ дагуу прокурор нь зөрчил, эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх шүүх хуралдаанд оролцохоос гадна захиргааны болон иргэний хэрэг шүүхээр хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд төрийн нэрийн өмнөөс оролцдог.¹³³

Прокурор нь шүүх мэдлийг хэрэгжүүлэхэд шууд оролцдог гол субъектын хувьд "Шүүх хуралдаанд төрийн нэрийн өмнөөс" оролцож, төр, нийтийн хууль ёсны ашиг сонирхолыг илэрхийлж, хүний эрх, эрх чөлөө, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалж, түүнийг зөрчигдөхөөс сэргийлэх, зөрчигдсөн эрхийг сэргээх арга хэмжээ авах үүрэгтэй.

¹²⁹Прокурорын байгууллагын түүхэн замнал, үйл ажиллагаа, цаашдын хөгжлийн чиг хандлага. УБ., 2015. 36 дахь тал

¹³⁰Францын ван IV Филипп зоргоор авирлагч феодалууд, салан тусгаарлагчидтай тэмцэхийн тулд 1302 оны 03-р сарын 25-ны өдөр гаргасан ордононсе /органик хууль/-аар прокурор анх бий болсон гэж судлаачид үздэг.

¹³¹Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар. Прокурорын ном /гарын авлага/. УБ., 2001. 6 дахь тал

¹³²Б.Цэрэнбалтав, Б.Амарбаясгалан. Прокурорын хяналт. УБ., 2009. 17 дахь тал

¹³³Прокурорын тухай /шинэчилсэн найруулга/ хуулийн 17 дугаар зүйл. Төрийн мэдээлэл. 2017, №24/981/

Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд прокурорын оролцоог тодорхойлсон зохицуулалтын түүхэн уламжлалаас үзвэл,

- Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Анхдугаар Үндсэн хуульд Улсын хянан байцаагч /прокурор/ нь Засгийн газрын гишүүн байхаар заасан.¹³⁴

-1940 оны Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Үндсэн хуулийн шүүх прокурор хэмээх долдугаар бүлэгт “бүх яамд ба төв орон нутгийн албан байгууллагууд хийгээд тэдгээрийн харьяат газрууд, мөн албан тушаалын хүмүүс ба ард нийтээс хууль цаазыг нарийнаар биелүүлж байгаа явдлыг байцаан хянах туйлын үүргийг улсын прокурор (хууль сахигч) хүлээнэ”¹³⁵ гэж заасны дагуу 1992 оны Үндсэн хууль батлагдах хүртэл нийгмийн бүхий л харилцаанд төрийн ерөнхий хяналтыг хэрэгжүүлж ирсэн байна.

-1967 оны Иргэний байцаан шийтгэх тухай хуулиар иргэний хэрэгт оролцож, шүүхийн шийдвэрийн үндэслэлд хяналт тавьдаг, улмаар эсэргүүцэл бичих эрхтэй байв.

-1994 оны Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх хуулиар прокурор шүүх хуралдаанд төрийн нэрийн өмнөөс оролцоно. Давж заалдах журмаар гомдлын эсэргүүцэл бичих, Улсын ерөнхий прокурорт санал бичих эрхтэй төдийгүй, төрийн ашиг сонирхол зөрчигдсөн гэж үзвэл прокурор төрийн нэрийн өмнөөс шүүхэд нэхэмжлэл гаргах эрхтэй байхаар хуульчлагджээ.

-2002 оны Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд прокурор иргэний хэргийн оролцогч байх үндэслэл нь зөвхөн төрийн нэрийн өмнөөс, төрийг төлөөлөн оролцох¹³⁶ болсон онцлогтой. Дээх хуулийн зохицуулалтаас улбаалан 2002 оны Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1 дэх хэсэгт "Прокурор төрийн байгууллагын хүсэлтээр иргэний хэргийг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд зохигчийн төлөөлөгчөөр оролцож, өмгөөлөгчийн бүрэн эрх эдэлнэ"¹³⁷ гэж заасан байна.

Энэ талаар Монгол Улсын дээд шүүх 2003 онд "Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн зарим зүйл заалтыг тайлбарлах тухай" тогтоол¹³⁸ гарсан бөгөөд үүнд:

- Хуулийн 16.1-ийн "Прокурор төрийн байгууллагын хүсэлтээр иргэний хэргийг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд зохигчийн төлөөлөгчөөр оролцож..." гэдгийг Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 31.1 дүгээр зүйлд зааснаар прокурор төрийн ашиг сонирхол зөрчигдсөн гэж үзвэл төрийн байгууллагын хүсэлтээр иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд төрийн нэрийн өмнөөс хэргийн оролцогчоор оролцоно гэж ойлгоно.
- Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн мөн зүйлийн "...өмгөөлөгчийн бүрэн эрх эдэлнэ" гэдгийг Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 34 дүгээр зүйлд зааснаар хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцож байгаа өмгөөлөгчийн эрхийг эдэлнэ гэж ойлгоно гэж тайлбарласан байна.

Дээр дурьсан хуулийн заалтаар Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан үүссэн байх бөгөөд Үндсэн хуулийн цэцийн их суудлын хуралдаанаар маргааныг хэлэлцээд "Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 1-д прокурор иргэний хэргийг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцохдоо "Өмгөөлөгчийн бүрэн эрх эдэлнэ" гэж заасан нь Үндсэн хуулийн заалт зөрчсөн гэж үзэх үндэслэлтэй байна. Учир нь Үндсэн хуулийн Тавин зургадугаар зүйлд прокурорын үйл ажиллагааны чиглэлийг тодорхой тоочиж тодорхойлсон. Тухайлбал энд зааснаар прокурор хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, ял эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавих, шүүх хуралдаанд төрийн нэрийн өмнөөс оролцох л үндсэн эрх, үүрэгтэй гэж ойлгож болно. Тэгэхлээр "Өмгөөлөгчийн бүрэн эрх эдэлнэ" гэсэн нь Үндсэн хуульд томъёолсон прокурорын

¹³⁴БНМАУ-ын Анхдугаар Үндсэн хуулийн Хорин долдугаар зүйл, 1924

¹³⁵БНМАУ-ын Үндсэн хуулийн тавин долдугаар зүйл, 1940

¹³⁶ИХШХШТХ-ийн 31 дүгээр зүйлийн 31.1 дэх хэсэг, 2002

¹³⁷Прокурорын байгууллагын тухай хууль, 2002 он, Төрийн мэдээлэл, №28

¹³⁸Монгол Улсын Дээд шүүхийн 2003 оны 02 дугаар сарын 20-ны өдрийн 02 дугаартай тогтоол

эрхийг хэт өргөжүүлэн үндэслэл муутай тайлбарлаж хуульчилсан байна. Прокурор шүүх хуралд оролцохдоо прокурорынхоо л эрх, үүргийг оролцогчийн хувьд эдлэхээс биш /оролцогчийн эрх, үүрэг буюу ИХШХШ тухай хуулийн 25 дугаар зүйлд заасан эрх, үүргийг эдлэх гэдэг нь нээлттэй бөгөөд энэ тухай прокурорын байгууллагын тухай хуульд ч заачихсан байгаа/ аль нэг өөр оролцогчийн, тухайлбал өмгөөлөгчийн бүрэн эрх эдлэх нь зохимжгүй юм. Учир нь ИХШХШ тухай хуулийн 25 дугаар зүйлд хуралд оролцсон прокурорт хэрэгтэй байж болох бүх эрх, үүрэг хуульчлагджээ. Мөн Прокурорын байгууллагын тухай хуулийг тайлбарласан Дээд шүүхийн 2003 оны 2 дугаар сарын 20-ны 2 дугаар тогтоолын 6 дугаар зүйлийн 3-д "Өмгөөллийн тухай хуулийн 16.3 дугаар зүйлд прокурор ажлаасаа өөрчлөгдсөнөөс хойш 3 жилийн хугацаанд өмгөөллийн үйл ажиллагаа эрхлэхийг хориглосон тул прокуророор ажиллаж байх үедээ Өмгөөллийн тухай хуулийн 12 дугаар зүйлд заасан өмгөөлөгчийн бүрэн эрхийг эдлэхгүй" гэж заасныг энд анхаарч үзэх нь зүйтэй байна" гэсэн дүгнэлт хийж, Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн заалтын "...өмгөөлөгчийн бүрэн эрх эдэлнэ" гэсэн хэсэг, мөн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн "Прокурор энэ хуулийн 16.1-д заасан ажиллагаанд оролцохдоо Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 25, 34 дүгээр зүйлд заасан эрх эдэлж, үүрэг хүлээнэ" гэсэн заалтын "...34 дүгээр" гэсэн хэсэг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 14 дэх хэсгийн "Монгол Улсын иргэн ...шударга шүүхээр шүүлгэх ...шүүхийн шийдвэрийг давж заалдах ...эрхтэй", Тавин зургадугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "Прокурор хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, ял эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавьж, шүүх хуралдаанд төрийн нэрийн өмнөөс оролцоно" гэсэн заалтуудыг тус тус зөрчиж байгаа тул хүчингүй болгосугай гэж шийдвэрлэжээ.¹³⁹

Үндсэн хуулийн цэцийн дээрх тогтоолоор өөрчлөлт орсонтой холбоотойгоор хууль тогтоогчоос Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 16.1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт 2007 оны 08 дугаар сарын 14-ний өдөр "Прокурор төрийн ашиг сонирхол зөрчигдсөн гэж үзвэл төрийн байгууллагын хүсэлтээр иргэний хэргийг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд зохигчийн төлөөлөгчөөр оролцоно" гэсэн¹⁴⁰ өөрчлөлтийг оруулж байсан байна.

Одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Прокурорын тухай хуулиар прокурорын оролцооны хүрээг дараахь байдлаар хуульчилсан. Үүнд:¹⁴¹

1. Зөрчил шүүхээр хянан шийдвэрлэх,
2. Эрүүгийн хэрэг шүүхээр хянан шийдвэрлэх,

3. Захиргааны болон иргэний хэрэг шүүхээр хянан шийдвэрлэхэд хуульд заасан журмын дагуу шүүх хуралдаанд төрийн нэрийн өмнөөс төрийг төлөөлөн тус тус оролцохоор тодорхойлоод, улмаар прокурор төрийн ашиг сонирхол¹⁴² зөрчигдсөн гэж үзвэл төрийн байгууллагын хүсэлтээр, нийтийн ашиг сонирхол зөрчигдсөн гэж үзвэл төрийн байгууллагын хүсэлт, эсхүл өөрийн санаачилгаар захиргааны болон иргэний хэрэг шүүхээр хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд зохигчоор, эсхүл гуравдагч этгээдээр оролцох, ингэхдээ хуулиар олгогдсон бүрэн эрхийнхээ хүрээнд нотлох баримт цуглуулах тодорхой ажиллагаа явуулах, иргэн, байгууллага, албан тушаалтнаас холбогдох баримт, мэргэжлийн шинжээчийн дүгнэлтийг гаргуулан авах эрхтэй, прокурор иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцохдоо Иргэний

¹³⁹Монгол Улсын Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль болон прокурорын байгууллагын тухай хуулийн зарим заалт үндсэн хуулийн холбогдох зүйл, заалтыг зөрчсөн эсэх тухай маргааныг эцэслэн шийдвэрлэсэн тухай" Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2003 оны 06 дугаар сарын 20-ны өдрийн 02 дугаартай тогтоол. Төрийн мэдээлэл. 2003. №27/312/

¹⁴⁰Прокурорын байгууллагын тухай хууль, <https://legalinfo.mn/>

¹⁴¹Прокурорын тухай /шинэчилсэн найруулга/ хуулийн 17 дугаар зүйлийн 17.1, 20 дугаар зүйл. Төрийн мэдээлэл. 2017 оны 06 дугаар сарын 27 өдөр. №24/981/

¹⁴²Төр нь иргэний эрх зүйн харилцааны нэг субъект болох бөгөөд төрийн байгууллагын эрх, үүрэг ямар нэгэн байдлаар зөрчигдсэнийг ойлгоно. Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн тайлбар. 2003. 73 дахь тал.

хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 25, 26 дугаар зүйлд заасан эрх эдэлж, үүрэг хүлээнэ, прокурор өөрийн санаачилгаар төр, нийтийн ашиг сонирхлыг төлөөлөн хамгаалах ажиллагааг хэрэгжүүлж байгаа тохиолдолд итгэмжлэлгүйгээр оролцохоор заасан байна.

Мөн Улсын Их хурлаас Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.1 дэх хэсгийг 2021 оны 01 дүгээр сарын 15-ны өдрийн хуулиар “Прокурор төр, нийтийн ашиг сонирхол зөрчигдсөн гэж үзвэл төрийн байгууллагын хүсэлтээр, эсхүл өөрийн санаачилгаар иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд энэ хуулийн 25, 26 дугаар зүйлд заасны дагуу төрийн нэрийн өмнөөс оролцоно” гэж өөрчлөн найруулж, энэхүү заалтыг 2022 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс дагаж мөрдөхөөр заасан байна.

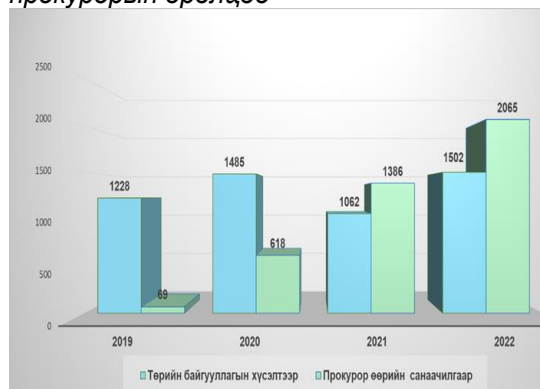
Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаан дахь прокурорын оролцоо

Улсын Ерөнхий прокурорын 2019 оны А/28 дугаартай тушаалаар Улсын Ерөнхий Прокурорын Газар, түүний харьяа прокурорын газруудын бүтэц, орон тоог шинэчлэн батлахдаа Ерөнхий прокурорын газрын Шүүхэд төрийг төлөөлөх хэлтсийн дотор “Төр, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах алба”-ыг бий болгосон. Тус алба нь хуулиар прокурорт олгосон эрх, үүргийн хүрээнд төр, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах чиг үүргийг хэрэгжүүлэх, хуулийн хэрэгжилтийг хангуулах зорилготой.

Прокурорын байгууллагаас 2019-2020 онд иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд прокурор оролцох оролцоог нэмэгдүүлэх, прокурорын иргэний эрх зүйн мэдлэг, ур чадвар, дадлага, туршлагыг эзэмшүүлэх, нэхэмжлэл гаргах асуудлаар төрийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах бодлого чиглэлийг хэрэгжүүлэх, 2021-2022 онд гэмт хэрэг, зөрчлийн улмаас иргэд эрүүл мэндийн даатгалын сангаас тусламж үйлчилгээ авсан зардлыг буруутай этгээдээс нөхөн төлүүлэх нэхэмжлэл гаргах, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах ажлыг хэвшил болгох, хүүхдийн зөрчигдсөн эрхийг сэргээлгэхээр шүүхэд нэхэмжлэл гаргах ажлыг эхлүүлэх зорилтыг тавин ажиллаж, тодорхой үр дүнд хүрсэн тоон судалгаа гаргасан байдаг байна.¹⁴³

Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаан дахь прокурорын оролцоо, маргааны төрөл, нэхэмжлэлийг шүүхээс шийдвэрлэсэн байдлыг 2019-2022 оны байдлаар судлан үзвэл,

График 1. Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаан дахь прокурорын оролцоо

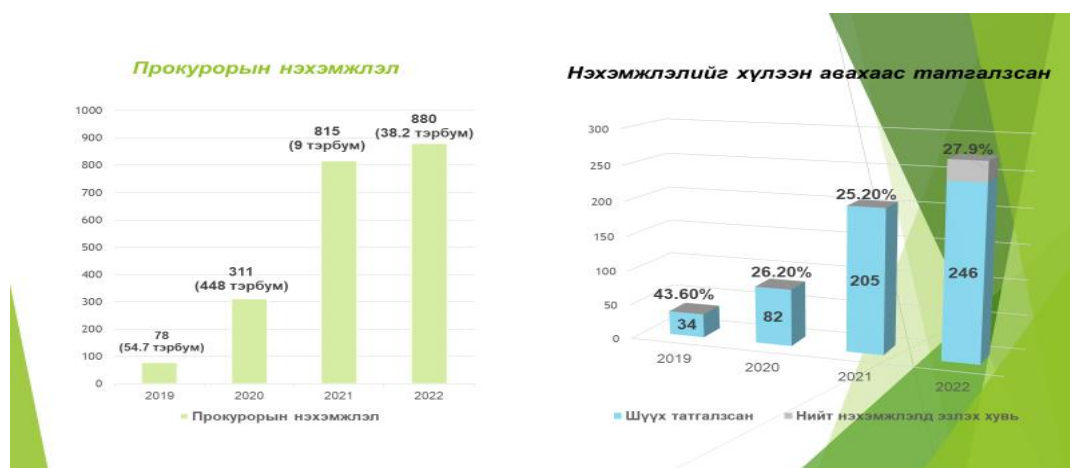

График 2. Прокурор иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцсон байдал

Төрийн ашиг сонирхол зөрчигдсөн	• 2019 онд: 1228 (851.2 тэрбум төг) • 2020 онд: 1605 (191.8 тэрбум төг) • 2021 онд: 1502 (66 тэрбум төг) • 2022 онд: 1319 (83.1 тэрбум төг)
Нийтийн ашиг сонирхол зөрчигдсөн	• 2019 онд: 131 (56.9 тэрбум төг) • 2020 онд: 167 (245.2 тэрбум төг) • 2021 онд: 98 (1.1 тэрбум төг) • 2022 онд: 212 (4.4 тэрбум төг)
Төр, нийтийн ашиг сонирхол аль аль нь зөрчигдсөн	• 2020 онд: 24 (238.2 тэрбум төг) • 2021 онд: 277 (208.7 тэрбум төг) • 2022 онд: 853 (5.5 тэрбум төг)

График 3. Шүүхэд бичсэн прокурорын нэхэмжлэл, түүний шийдвэрлэлт

¹⁴³<https://prokuror.mn/>

2019-2022 оны хооронд прокуророос 1 их наяд 9 гаруй тэрбум төгрөгийн үнийн дүн бүхий нэхэмжлэлтэй иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцсоноос төр, нийтэд ашигтайгаар шийдвэрлэсэн үнийн дүн 54.8 тэрбум төгрөг¹⁴⁴ байна.

Дээрх тоон судалгаанаас үзэхэд сүүлийн 4 жилд прокурор төр, нийтийн эрх ашгийг хамгаалах чиглэлээр иргэний хэрэг хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцсон оролцоо нь тогтмол өссөн байхын зэрэгцээ өөрийн санаачилгаар нэхэмжлэл гаргах явдал 2019 онтой харьцуулахад 2022 онд 97 хувиар өссөн байна. Харин шүүх үнийн дүн ихтэй нэхэмжлэлийн шаардлагыг хүлээн авч хангах ажиллагаа төдийлөн хангалтгүй байгаа нь харагдаж байна.

Прокурор иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцсон маргааны төрөл, прокурор өөрийн санаачлагаар бичсэн нэхэмжлэл, түүнийг шүүх хүлээн авахаас татгалзаж шийдвэрлэсэн үндэслэл, түүний шалтгаан нөхцлийг 2022 оны байдлаар судлан үзлээ.¹⁴⁵

Хүснэгт 1. Прокурор иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцсон маргааны төрөл

№	Маргааны төрөл	Тоо
1.	Зээлийн гэрээний үүргийн гүйцэтгэл	887
	Сум хөгжүүлэх сан	250
	Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сан	160
	Хөдөө, аж ахуйг дэмжих сан	6
	Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих сан	5
	“Монгол Улсын Хөгжлийн банк”-аас олгосон зээл	1
	Зээлийн төрлийг тодорхойлоогүй	462
2.	Эрүүл мэндийн даатгалын санд учруулсан хохирол гаргуулах	806
3.	Цагаатгалын нөхөх олговор олгох	33
4.	цахим гав	97
5.	Нийгмийн даатгал, татвар, газрын өр, төлбөр гаргуулах	85
6.	Улсын байцаагчийн актаар тавигдсан төлбөр гаргуулах	8
7.	Шинээр илэрсэн нөхцөл байдлын улмаас шүүхийн шийдвэрийг хянуулах	6
8.	Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны зардал гаргуулах	10
9.	Мөрдөгч, прокурор, шүүгчийн хууль зөрчсөн ажиллагааны улмаас	15

¹⁴⁴Прокурорын байгууллагын 2022 оны ШТТ хэлтсийн хяналтын ажлын мэдээ.

¹⁴⁵Прокурорын байгууллагын үйл ажиллагааны цахим бүртгэлийн нэгдсэн системийн судалгааны цэс модулаас гаргаж авсан тоон судалгаа.

	учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх	
10.	Гэмт хэргийн улмаас төрд учирсан хохирол гаргуулах	21
11.	Зөрчлийн улмаас төр, нийтийн ашиг сонирхол учирсан хохирол гаргуулах	34
12.	Төрийн албан хаагчийг хууль бусаар халсны улмаас төрд учирсан хохирол гаргуулах	25
13.	Хүүхдийн эрх сэргээх	4
14.	Налуу замын стандарт хангуулах	7
15.	Хариуцагчийн эрэн сурвалжлах	9
16.	Маргааны төрөл тодорхойгүй	335

2022 онд прокурор өөрийн санаачлагаар 880 нэхэмжлэл бичсэнээс шүүх 246 буюу нийт нэхэмжлэлийн 27.9 хувийг хүлээн авахаас татгалзаж шийдвэрлэсэн байна.

Хүснэгт 2. Прокурорын нэхэмжлэлийг шүүх хүлээн авахаас татгалзсан маргааны төрөл

№	Маргааны төрөл	Тоо
1.	Хариуцагчийг эрэн сурвалжлах	6 буюу 2,5%
2.	Татварын өр, Нийгмийн даатгалын сан	7 буюу 2,9%
3.	Төрийн албан хаагч	8 буюу 3,3%
4.	Цахим гав	16 буюу 6,7%
5.	Зөрчил, гэмт хэргийн улмаас ТНАС-д учирсан хохирол (зөрчил-15, гэмт хэрэг-4)	19 буюу 7,9%
6.	Газрын өр төлбөр	20 буюу 8,3%
7.	Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сан	36 буюу 15%
8.	Эрүүл мэндийн даатгалын сан	50 буюу 20,8%
9.	Сум хөгжүүлэх сангийн зээл	67 буюу 27,9%

Хүснэгт 3. Прокурорын нэхэмжлэлийг шүүх хүлээн авахаас татгалзсан үндэслэл

№	Үндэслэл	Тоо	Эрх зүйн эх сурвалж
1.	Хариуцагч нас барсан	1	ИХШХШТХ-65.1.10
2.	Хэргийн харьяалал зөрчсөн	5 буюу 2.1%	ИХШХШТХ-65.1.1
3.	Шүүхийн харьяалал зөрчсөн	9 буюу 3.7%	ИХШХШТХ-65.1.2
4.	Нэхэмжлэлийг хүлээн авахаас татгалзсан захирамжийн заалтыг биелүүлээгүй, шийдвэр хүчин төгөлдөр байгаа	7 буюу 2.9%	ИХШХШТХ-65.1.6
5.	Нэхэмжлэлийн үндэслэл, шаардлага тодорхойгүй	31 буюу 12.9%	ИХШХШТХ-65.1.11
6.	Хариуцагчийн хаяг тодорхойгүй	53 буюу 22.1%	ИХШХШТХ-65.1.9
7.	Нэхэмжлэгчийг төлөөлөх бүрэн эрхгүй этгээд нэхэмжлэл гаргасан	134 буюу 55.8%	ИХШХШТХ-65.1.5, 65.1.11

Дээрх тоон судалгаанаас үзэхэд шүүх хүлээн авахаас татгалзаж шийдвэрлэсэн нэхэмжлэлийн 55.8 хувьд нь прокурорыг нэхэмжлэгчийг төлөөлөх бүрэн эрхгүй гэж дүгнэсэн байгаа нь анхаарал татаж байна.

ИХШХШТХ болон Прокурорын тухай хуульд төр, нийтийн эрх ашиг зөрчигдсөн гэж үзвэл прокурор өөрийн санаачлагаар нэхэмжлэл гаргах эрх нь байсаар байтал шүүх ямар учраас прокурорыг нэхэмжлэгчийг төлөөлөх эрхгүй гэж үзэв, хууль хэрэглээний зөрүүтэй ойлголт байгаа эсэх, прокурор төр нийтийн, ашиг сонирхол

зөрчигдсөн бүхий л маргааны төрөлд өөрийн санаачилгаар нэхэмжлэл гаргаж болох эсэх, ямар тохиолдолд прокурор өөрийн санаачилгаар нэхэмжлэл гаргавал зохих, прокурор иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцох хэрэгцээ шаардлага юу болох зэргийг зөв тодорхойлж, нэгдсэн ойлголтонд хүрэх нь зүйтэй байна.

Шүүх тухайн маргаанд прокурорыг нэхэмжлэл гаргах эрхгүй гэж дүгнэх болсон гол үндэслэл нь "Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай Монгол Улсын хуулийн зарим зүйл, заалтыг тайлбарлах тухай" Монгол Улсын Дээд шүүхийн 2002 оны 07 дугаар сарыг 24-ний өдрийн 263 дугаартай тогтоол¹⁴⁶ гэж үзэхээр байна. Уг тогтоолд " ...7.Хуулийн 31.1 дэх заалтын "Прокурор төрийн ашиг сонирхол зөрчигдсөн гэж үзвэл *төрийн байгууллагын хүсэлтээр* иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд ... төрийн нэрийн өмнөөс оролцоно" гэсний "төрийн байгууллагын хүсэлт"-эд Монгол Улсын Их хурал, Засгийн газар болон тэдгээрээс эрх олгосон байгууллагаас Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд төрийг төлөөлүүлж прокурорыг оролцуулах хүсэлтийг бичгээр гаргасныг хамааруулан ойлгоно. Прокурор төрийг төлөөлж иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцохдоо хуулийн 25 дугаар зүйлд заасан хэргийн оролцогчийн эрх, үүргийг хэрэгжүүлнэ.

Энэ заалтын "прокурор төрийн ашиг сонирхол зөрчигдсөн гэж үзэх" үндэслэлд Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газар нь хүрээлэн байгаа орчныг хамгаалах, байгалийн баялгийг зүй зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, төрийн өмчийн зүйлийг эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах, төрөөс төлөх нөхөн төлбөр, олговор зэрэг асуудлаар Үндсэн хууль болон бусад хуулиар тодорхойлсон эрх, үүргээ хэрэгжүүлэх, иргэний эрх зүйн харилцаанд оролцох явцад маргаантай асуудлыг шүүхээр шийдвэрлүүлэх зайлшгүй шаардлагатай тохиолдолд уул асуудлыг хариуцах төрийн байгууллага, албан тушаалтан, хуулийн этгээд байхгүй, тийм этгээд бий боловч тэрээр нэхэмжлэл гаргахаас татгалзсан, эсхүл нэхэмжлэл гаргах боломжгүй /эрх нь дуусгавар болсон, эрхийг түдгэлзүүлсэн, зогсоосон зэрэг/ байхыг ойлгоно" гэж тайлбарласан байна.

Улсын дээд шүүхийн дээрх тайлбарыг ор тас үгүйсгэхгүй боловч энэхүү тайлбар 20 жилийн өмнө гарсан, тухайн үед нийтийн ашиг сонирхлын талаар мөн прокурор өөрийн санаачлагаар нэхэмжлэл гаргах тухай эрх зүйн зохицуулалтууд хуульд тусгагдаагүй байсан гэдгийг одоогийн цаг үед анхаарвал зохилтой.

Нөгөө талаас иргэний эрх зүйн харилцаа нь эдийн болон эдийн бус баялагтай холбоотойгоор эрх зүйн этгээдийн хооронд үүсдэг маш өргөн хүрээтэй, эдийн засгийн суурь харилцаа байдаг. Иргэний хэрэг бусад маргаан шүүхээр шийдвэрлэхэд оролцоно гэдэг бол иргэн-төр хоёр адил тэнцүү эрх зүйн байдалд байдаг онцгой өөр нөхцлийг харгалзахыг шаардана. Энд ч бас бодох, тодруулах, магадгүй одоогийн практикийг эрс өөрчлөх зүйл цөөнгүй¹⁴⁷.... гэсэн нь прокурор эрүүгийн хэрэгт гол төлөв ордогийн илэрхийлэл гэж үзэж болохоор байна.

"Public interest" гэдэг нь яг шууд тодорхойлолт байхгүй ч хүлээн зөвшөөрөгдөх, хамгаалах шаардлагатай олон нийтийн сайн сайхан байдал, олон нийтийн эрх ашиг гэдэг агуулгаар тайлбарлагдаж байна. Өөрөөр хэлбэл нийт иргэдийн нийтлэг сонирхол бөгөөд хувь хүмүүсийн тус тусын сонирхлын нийлбэр, эсхүл тухайн нэг бүлгийн сонирхол биш гэсэн агуулгатай байна.

Төрийн ашиг сонирхол нийтийн ашиг сонирхолтой зөрчилдлөө гэхэд төрийн ашиг сонирхол гэдэг нь төрийн байгууллагын удирдлагын буруу шийдвэрийн үр дүн байх бөгөөд явцуу эрх ашиг болно. Хэрвээ төр зөв ажиллавал ямагт нийтийн ашиг сонирхолд нийцсэн шийдвэр гарах ёстой тул төрийн ашиг сонирхол гэж тайлбарлаж болохгүй тул энэ нь төрийн байгууллагын удирдлагын буруу шийдвэр гэж үзэж болох юм.

¹⁴⁶Төрийн мэдээлэл. 2002. №29/362/

¹⁴⁷Прокурор аль зүгт явна вэ?. Б.Чимид. Прокурорын ном /гарын авлага/. УБ., 11 дэх тал

Прокурор нь төр, нийтийн ашиг сонирхолд учирсан хохирлыг төлүүлэхэд санаачлагатай ажиллаж, дараах төрлийн хэрэг, маргаанд өөрийн санаачилгаар оролцож иргэний журмаар нэхэмжлэл гаргах нь зүйтэй. Үүнд:

- Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан төрийн хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлэгч байгууллагын ирүүлсэн зөрчлийн улмаас төр, нийтийн ашиг сонирхолд учирсан хохирол төлөгдөөгүй,

- Газар, газрын хэвлий, гол мөрөн, нуурын усыг зохих зөвшөөрлийн дагуу эзэмшиж, ашиглаж, өмчилж байгаа иргэн, хуулийн этгээд, түүнчлэн зөвшөөрөлгүйгээр ашигласан, эсхүл нөхөн сэргээх ажиллагааг хийгээгүйгээс байгаль орчин бохирдуулж, нийтэд хохирол, хор уршиг учруулсан,

- Эрүү, зөрчлийн хэргийг шийдвэрлэхдээ төр, нийтийн ашиг сонирхолд учирсан хохирлыг шийдвэрлээгүй,

- Мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах байгууллага, прокурор, шүүхийн хууль зөрчсөн ажиллагааны улмаас төрд учирсан эд хөрөнгийн хохирлыг гэм буруутай албан тушаалтнаар нөхөн төлүүлэх,

- Эрүүгийн болон зөрчлийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад төр, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах үүднээс прокурорыг иргэний нэхэмжлэгчээр тогтоосон бөгөөд хохирлыг эрүүгийн хэргийн шүүх шийдвэрлээгүй орхисон,

- Нийтийн эзэмшлийн эд хөрөнгөд иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага, албан тушаалтан санаатай болон болгоомжгүйгээр гэм хор учруулсан гэх мэт.

Харин төрийн ашиг сонирхол зөрчигдсөн гэдэгт Иргэний хуулийн 6 дугаар зүйлд заасан “Иргэний эрх зүйн харилцааны объект нь төрийн мэдлийнх бөгөөд төрийн эдийн болон эдийн бус баялгийг өмчлөх, эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрх” зөрчигдсөнийг хамааруулж ойлгоно.

Прокурорын хийх ажил нэлээд хийсвэр боловч бодит үр дагавартай сонирхлоор нөхцөлддөг. Гэтэл заримдаа прокурор юу илэрхийлэн маргаанд оролцох гэж буй нь тодорхой бус байдгаас ИХШХША дахь оролцоо нь эрүүгийн процесстой харьцуулахад шаардлага бага мэт. Прокурор иргэний хэрэгт оролцох практик олон улсын түвшинд байдаг. Гэхдээ маргаанд илэрхийлэх, хамгаалах сонирхол нь тодорхой бөгөөд хүрээтэй байдаг. Тухайлбал, ихэвчлэн нийтийн гэрээ /хэлцэл/-тэй холбоотой маргаанд оролцдог байна.

Европын Холбооны Улсын Сайд нарын Хорооны 2000 оны 10 сарын 06-нд баталсан Зөвлөмж № (2000)19-д прокурорыг: “Нийгэм болон олон нийтийн эрх ашгийн өмнөөс, хувь хүний эрх болон шүүн таслах тогтолцооны зайлшгүй үр нөлөөтэй байх байдлыг харгалзан хууль зөрчсөн тохиолдлуудад гэмт хэргийн шийтгэлийг хуулийн дагуу зөв хэрэглэх төрийн бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэгч” гэжээ.¹⁴⁸

Европын Холбооны гишүүн улсуудад прокурорын үүрэг буюу яллах эрхийг хэрэгжүүлэгч өөр өөр нэртэй, ялгаа бүхий үүрэгтэй байгууллагууд байдаг. Гишүүн улс орнуудад шүүхийн байгууллагууд харьцангуй ижил төстэй байдаг бол прокурорын байгууллагууд нь тийм байх нь бага гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй. Европын Холбооны бүх гишүүн орнуудад прокурор нь эрүүгийн хэрэгт маш чухал оролцоотой буюу заавал оролцоотой байдаг бол иргэний болон захиргааны эрх зүйн хүрээнд харин ихэнхи улс орнуудын хувьд оролцоо бүхий байдаг гэж хэлж болно.

Өөр нэг анхаарал хандуулах зүйл нь гишүүн орнууд дахь прокурорын бие даасан байдал нь янз бүрийн түвшинд байдаг явдал юм. Зарим улс орнуудад прокурор нь шүүгчтэй адил буюу ижил түвшний бие даасан байдлаараа хамгаалагддаг бол Хууль Зүйн Сайд нь гэмт хэргийн талаар баримтлах бодлогыг тодорхойлдог зарим улс орнуудад тэдний бие даасан байдал нь хязгаарлагдмал байна. Гэхдээ гишүүн орнуудын ихэнх буюу 32 оронд прокурор нь иргэний болон захиргааны хэргүүдэд оролцох үүрэгтэй байдаг.

Харин Япон Улсын Прокурорын тухай хуулийн дагуу Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд прокурор нь нийтийн ашиг сонирхлын төлөөлөгч

¹⁴⁸<https://www.google.mn/search?tbm=bks&hl=en&q=prosecutor+le+to+civil+case+proceeding+>

байж, шүүх шийдвэр гаргахдаа хууль тогтоомжийг зөв хэрэглэсэн эсэхэд хяналт тавих эрхтэй.

Япон Улс нь 2006 болон 2007 онуудад тодорхой хууль тогтоомжид өөрчлөлт оруулж, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах чиглэлээр томоохон ахиц гаргасан. Тухайлбал, Хэрэглэгчдийн гэрээний тухай хууль (Consumer Contract Act)-д хэрэглэгчдийн төлөө байгууллагууд аж ахуйн нэгжийн эсрэг нэхэмжлэл гаргах эрх зүйн тогтолцоог бий болгосон.¹⁴⁹ Энэхүү тогтолцооны онцлог нь тодорхой шалгуурыг хангаж хэрэглэгчдийн төлөө байгуулсан эвлэл, бүлэглэлүүдийг хэргийн оролцогчоор тогтоох боломж олгож, тодорхой аж ахуйн нэгж, байгууллагын хэрэглэгчдийн хууль ёсны эрх ашгийг хохироосон тодорхой үйл ажиллагааг нь зогсоох талаар нэхэмжлэл гаргах эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэнд байгаа юм.

Үүнээс гадна, Япон Улсын прокурор нь холбогдох хууль тогтоомжид заасны дагуу иргэний бусад маргаан, тухайлбал тус улсын нийгэм, соёлын онцлогоос шалтгаалан Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 5 дугаар зүйл, Гэр бүлийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлд тус тус прокурор хэрэг маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд хэрхэн оролцох талаар тусгайлсан зохицуулалтыг тусгасан байна.

Хэдийгээр иргэний хэрэг маргаанд прокурорын оролцоо нь эрүүтэй харьцуулахад бага гэдэг нь харагдаж байгаа хэдий ч цаашид Монгол Улсад прокурор иргэний хэргийг шүүхээр шийдвэрлэхэд оролцох оролцоог илүү боловсронгуй болгохын тулд гадаадын улс орнуудын тухайн чиглэлд оролцдог оролцоог харьцуулан судлах нь зүйтэй юм.

Дүгнэлт

Прокурор зөрчил шүүхээр хянан шийдвэрлэх, эрүүгийн хэрэг шүүхээр хянан шийдвэрлэх, захиргааны болон иргэний хэрэг шүүхээр хянан шийдвэрлэхэд хуульд заасан журмын дагуу шүүх хуралдаанд төрийн нэрийн өмнөөс төрийг төлөөлөн оролцож байна. Өөрөөр хэлбэл прокурор шүүх хуралдаанд төрийн нэрийн өмнөөс оролцоно гэдэг нь зөвхөн эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг хэлэхгүй бөгөөд иргэн, захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд ч төрийн нэрийн өмнөөс оролцоно гэсэн үг юм.

Төрийн нэрийн өмнөөс оролцоно гэдэг утгаараа нийтийн эрх ашгийг хамгаалах үүргийг төрийн байгууллагын хүсэлтээр, эсхүл өөрийн санаачилгаар хэрэгжүүлэх ба энэ агуулгаар нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалж, зөрчигдсөн эрхийг сэргээлгэх, шүүхэд нэхэмжлэл гаргахаар шаардах чиг үүрэг прокурорт байх ёстой болж байна.

Бусдын эрх, эрх чөлөө, ашиг сонирхлыг хамгаалж нэхэмжлэл гаргах эрх нь Хүний эрхийн үндэсний комисс, Сууц өмчлөгчдийн холбоо, Санхүүгийн зохицуулах хороо, Төрийн бус байгууллага гэх зэрэгт Монгол улсын хууль, тогтоомжоор олгогдсон байдаг хэдий ч эдгээр байгууллагууд зөвхөн өөрийн салбарын хүрээнд /явцуу хүрээнд/ л нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалдаг байхад прокурор өргөн агуулгаар буюу нийтийн ашиг сонирхол зөрчигдсэн бүхий л тохиолдолд буюу бүх харилцаанд нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалж, шүүхэд нэхэмжлэл гаргах шаардлага үүсч байна. Түүнчлэн, Монгол Улсын хувьд иргэний хэрэгт прокурор оролцох нийгмийн хэрэгцээ, шаардлага өмнөх үетэйгээ харьцуулахад өсөн нэмэгдсээр байна. Тухайлбал, Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын хүрээнд газар нутгийн бүрэн бүтэн байдал, Үндсэн хуулиар тогтоосон нийт ард түмний өмч болох байгалийн баялгийг хамгаалах, хууль тогтоомжийг зөв хэрэглэх, нийтийн өмчийг захиран зарцуулах асуудлаар улсын эрх ашгийн үүднээс, төрийн нэрийн өмнөөс оролцох шаардлага бий болсон. Иймд:

1.Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаан дахь прокурорын оролцоог холбогдох хуулиудад илүү нарийвчлан тусгаж зохицуулах,

¹⁴⁹Japan's Consumer Policy, Research Institute of Economy, Trade and Industry (2008), available at <https://www>

2.Иргэний хэрэгт прокурор төрийг төлөөлөн оролцох эрх хэмжээг гадаадын улс орнууд дахь эрх зүйн зохицуулалттай харьцуулан судалж, олон улсын нийтлэг жишигт уялдуулан боловсронгуй болгох,

3.Монгол Улсад тухайн чиглэлээр хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хууль тогтоомжийг хэрэглэх, онол, арга зүйн асуудлыг төлөвшүүлэх шаардлагатай байна.

Ашигласан материал

- Монгол Улсын Үндсэн хууль. 1992 он.
- БНМАУ Анхдугаар Үндсэн хууль. 1924 он.
- БНМАУ Үндсэн хууль 1940, 1960 он.
- Прокруорын тухай хууль. 2017 он.
- ИХШХШТ хууль 2002 он.
- Үндсэн хуулийн эрх зүй, гарын авлага. Уб., 2019 он.
- Д.Лүндээжанцан, Н.Жамбалжав, Х.Сэлэнгэ, Д.Отгонтуяа. Эрх зүйн философи. Уб., 2014 он.
- Авилгын гэм хэрэг ба прокурорын хяналт, гарын авлага. Уб., 2022 он.
- Гадаад орны прокурорын байгууллагыг бүтэц, чиг үүргийн талаар харьцуулсан судалгаа. Уб., 2022 он.
- Ч.Нямсүрэн. Эрх зүйн ерөнхий онол. Уб., 2010 он.
- Б.Цэрэнбалтав, Б.Амарбаясгалан, Прокурорын хяналт. Уб., 2009 он,
- Прокурорын байгууллагын түүхэн замнал, үйл ажиллагаа, цаашдын хөгжлийн чиг хандлага. Уб., 2015 он.
- Монгол Улсын Ерөнхий Прокурорын газар. Прокурорын ном /гарын авлага/, Уб., 2001 он.
- Монгол Улсын прокурорын байгууллагын хууль тогтоомжийн түүхэн эх сурвалжийн эмхтгэл. Уб., 2020 он.
- Б.Чимид. Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал. Уб., 2 дахь хэвлэлт, 2017 он.
- <https://www.shuukh.mn/>
- <https://prokuror.mn/>
- <https://legalinfo.mn/mn>
- Japan's Consumer Policy, Research Institute of Economy, Trade and Industry (2008), available at <https://www>
- [https://www.google.mn/search?tbm=bks&hl=en&q=prosecutor le+to+civil+case+proceeding](https://www.google.mn/search?tbm=bks&hl=en&q=prosecutor+le+to+civil+case+proceeding)